

Bwletin Llên Natur

Golwg newydd ar y byd o'n cwmpas

Rhifyn
96
Chwefror 2016

Rhaeadr Fawr Aber ar ôl stormydd Calan 2016 Gavin Gathouse

Crwban môr pendew Kemp *Lepidochelys kempii* - dau mewn mis!

.....ar **draeth Aberystwyth** ddiwedd 2015. Dau fagwrfa sydd ar ôl o'r crwban fôr hwn yng **Ngwlff Mecsico**. Mae hyn yn ddiwyddiad prin ynddo'i hun... ond - **dyma un arall** (y ddau lun ar y chwith) ! Meddai Rhodri Dafydd, "crwban mor Kemp's Ridley arall a ddarganfyddais ar draeth Harlech cyn y Nadolig - yn anffodus roedd hwn wedi marw ac mae ar hyn o bryd yn y rhewgell (ble buy dros y 'dolig efo'r holl fwyd!) yn aros ei gasglu am 'post mortem' ...Cadarnhad gan Rod Penrose, sef Cydlynnydd 'Strandings' Cymru i'r rhaglen CSIP (*UK Cetacean Strandings Investigation Programme*); wedi dysgu rhywbeth newydd - sef fod gan y crwban **bedair plat 'inframarginal'** a nodau bychain ynddynt a dyma'r ffordd orau o'u hadnabod!

Rhodri Dafydd

The recent spate of stormy weather has seen a number of marine turtle strandings around the UK. A live Kemp's Ridley turtle was found at Aberystwyth on the 12th December. It was sent to Bristol aquarium for rehabilitation, but sadly died. Another Kemp's Ridley turtle - sadly dead this time - was found by Rhodri Dafydd, NRW Senior Reserves Manager at Morfa Harlech on the 18th December. Thank you Rhodri for not only retrieving it, but also for storing it in his freezer over the Christmas

holidays! The carcass will now be sent for post-mortem examination by the Zoological Society of London. A loggerhead turtle was found live stranded at Caldey Island in Pembrokeshire, on 18th December. Parts of the front flippers of the turtle were missing and it is not clear whether these represented long standing or relatively recent injuries. Due to the intense storm activity at the time, a boat couldn't be launched to the island and the turtle died before it could be accessed. We received a report of a dead Loggerhead turtle at Newborough, Anglesey on the 27th December. The body was moved up the beach to a safe place under the sand dunes, but unfortunately by the time I attended a few hours later, it had disappeared. Turtles of both species were also found stranded in Cornwall and Dorset.

Kemp's Ridley are the rarest and smallest turtles in the world, breeding on only a few beaches in the Caribbean. Loggerhead turtles are more common widespread, occurring in sub-tropical to tropical waters around the world. This winter's stranded animals would have been brought here by the westerly storms. As cold blooded reptiles, most turtles are unable to survive in our waters and succumb to cold shock. Sometimes freshly stranded turtles can appear dead, but may still be alive. For more information on what to do if you find a stranded turtle, and how to identify different species, see the attached PDF. Please report any strandings by calling 0800 6520333 or visit www.strandings.com for more information. cc: Catherine Duigan, Tom Stringell, Rhodri Dafydd

Sewin Talyllyn

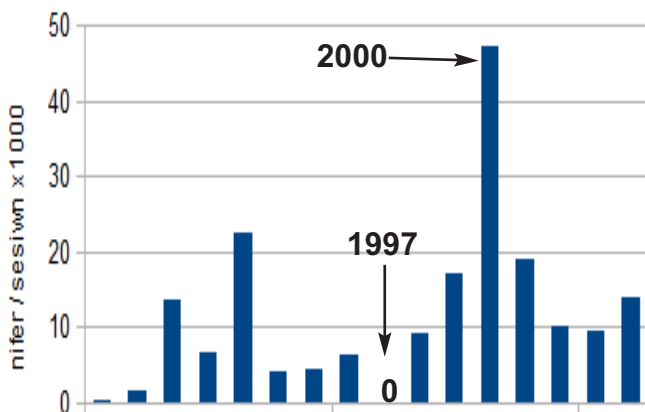
Yn ddiweddar cafodd prosiect Llên Natur "anrheg" o werth pymtheng mlynedd o lyfrau cofnodion pysgotwyr Llyn Mwyngil (Talyllyn). Mawr yw ein diolch i Bob Davis, perchennog Tyn y Gornel am eu darparu i ni. Dyma ddadansoddiad cychwynnol ohonyn nhw - sef y nifer o **sewin** a ddalwyd yn y llyn per sesiwn pysgota. (lluosogwyd y nifer gan 1000). Y flwyddyn 2000 oedd y gorau ac 1997 oedd y gwaethaf.

Slaban o farmor difyr yn eglwys Llannor Llŷn.

Llun: Ifor Williams

NIFER O SEWIN PER SESIWN BYSGOTA, LLYN MWYNGIL (TALYLLYN) 1989-2004

Ffossiliau Crinoid yw rhan fwyaf yma mae'n debyg. Cyfnod - Carbonifferaidd hyn na'r cyfnod glo; oed rhwng tua 359 i 323 miliwn flynyddoedd.

Coesau crinoid sydd yma: roeddynt yn sownd yng ngwely'r mor ac ar ben uchaf pob coes roedd canghennau man i hidlo a dal bwyd man o'r dwr. Ac mae llawer mwy o luniau i ddewis ohonynt yn y **cyswllt yma**. Mae calchfaen Carbonifferaidd nid nepell o Llŷn, ar draws y dŵr ym Môn. Chwarelwyd calchfaen a chlymfaen coch Carbonifferaidd o lannau'r Fenai ar gyfer castell Caernarfon a chanrifoedd wedyn, am y dref. Ond dwi ddim yn gwybod os oes cerrig llawn crinoids fel rhain ymysg calchfeini ynys Môn.

Math Williams

The salt river

wettens pebbles, bathed by a receding tide,
that glisten and clink as turnstones
searching for sandhoppers
stand in line along with oystercatchers,
silent waiters along a shoreline
draped in bubbling seaweed shrouds
anchored to barnacled glacial stones,
wearing limpets and barnacle clusters,
shelter peeler crabs,
yellow winkles
a seagull swoops
tearing
a turmeric coloured
mussel morsel
from the beak of

Wendy Jones

llun Gwyn Williams

O'r gyfrol glasur am lynnoedd Cymru gan Frank Ward

The Lakes of Wales has a description of a pollution incident in April 1930 on the River Ely at Cardiff when large numbers of trout jumped from the river to escape the toxic water and died on the banks of what was once considered one of the best trout streams in South Wales.

Catherine Duigan Wikipedia

Tystiolaeth o blaid George Monbiot

i reoli wiwerod llwydion a ffafrio rhai cochion:
I watched a young pine marten chase a red squirrel up a beech tree in our woodland. The squirrel ran out along a twig, jumped to the next tree and got away. The pine marten stopped at a two-inch fork and stayed awhile. Sandy Perceval, Co Sligo Irish Times

Plannu'r ucheldir

Ar ôl y llifogydd enbyd diweddar mae dadleuon poeth ar droed i blannu'r ucheldiroedd a choed er lles natur ac i gadw'r dyfroedd rhag lifo yn rhy gyflym i'r trefi.

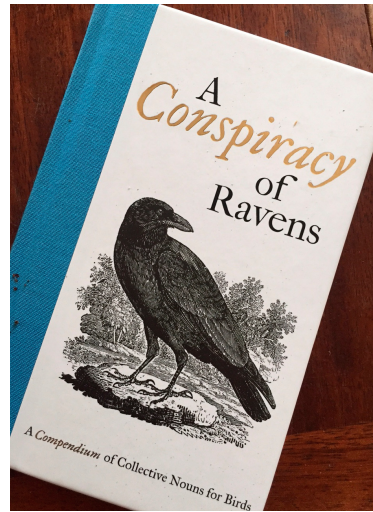
Dyma David Elias yn pwysu a mesur. diolch i Gruff Owen am dynnu sylw.

Dau faharan moel yn chwenych ffafr un ddafad?

Y Bontnewydd, 15fed o Ragfyr, 2015. Bu'r tri yn byhaffio'n od am beth amser a thynnais sawl llun ohonynt yn gwthio at ei gilydd!
All rhywun esbonio pam? Gareth Pritchard

Enwau Torfol ar yr Adar

Dyma lyfr hosan Nadolig eleni. Dyma drosiadau o enghreifftiau eraill yn y gyfrol:

Cryndod o bincod galarnad o elyrch murmur o ddrudwennod cwffas o adar to senedd o ydfrair syrcais o balod

ond *A Gallup of Redpolls* meddai'r llyfr - nid pob un sydd yn cyfieithu. Beth am restr Cymraeg?

Meddai Ifor Williams: "PWYLLGOR o wylanod"

Criw o wylanod yn 'pwyllgora' ar bromenâd Dun Laoghaire diwedd Gorffennaf 2010

Ifor Williams

Beth am enwau torfol eraill ar yr adar? Cynigion? Lluniau?

Dan y chwydd wydr

Wedi ei dynnu gyda lens macro o blu rhew ar ffenestr y mini, bore Llun, Ionawr 11 eleni. Alun Williams

**Cyhoeddir Bwletin Llên Natur
gan Gymdeithas Edward Llwyd
(Rhif Elusen: 1126027).**

Mae Prosiect Llên Natur ar Facebook a Twitter.
Cysylltwch â ni trwyebost: llennatur@yahoo.com.

Cassie Hughes o Ty Gwyn, Caeathro.

Mi roedd Cassie yn gaeth i'w gwely fwy na dim dan effaith cancr ac yn eitha isel ei hysbryd. Dyna Mair, ei merch, yn rhoi llyfr oedd newydd ddod o'r wasg iddi, sef The Diary of am Edwardian Lady a dweud wrthi am greu rhywbeth tebyg. Soniwyd ddim mwy am y peth a wyddai Mair ddim am yr ysgrif nes ei ffeindio ym mysy papurau ei mam ar ol iddi farw. Gyda llaw, merch arall Cassie ydy Gwyneth Tomos yr arlunudd. Ganwyd Cassie yn 1922 ac roedd hi tua 10 oed yn y cyfnod mae yn ei ddisgrifio.

Gwynndaf Hughes

*Yn llanc ifanc aeth fy len daid yn hysmon
i 'Prysgol' Caeathro wedi ei gyflogi gan
yr enwog William Owen Prysgol cyfansoddwr
y dŵn Bryn Calfarina.
Mae yr oedd William yn cofio ddiwrnod
cyfansoddai y dŵn yr oedd ef a William Owen
ar hogleu yn teneuo rwdino yng
nyhae Boneen Dywed. Cofodd yr len iŵr
o'r hys a mynol am y tŷ, a phan ddaeth yr
hogia am de y noen heno roedd y dŵn
enwog wedi ei chw bwlhan.*

"Mae sôn am Lysiau'r Dryw yn dwyn i'm cof yr adeg pan welais i nyth Dryw bach ar dalcen tas wair.

Y flwyddyn honno yr oedd fy nhad wedi tyfu gwair yn Buarth Melyn (un o gaeau Prysgol Isaf). Am ei bod wedi gwneud tymor gwlyb, pan ddaeth yn adeg cario gwair, roedd y Gors Wylt yn rhy wlyb iddo allu dod â'r gwair adra. Felly, toedd dim i'w wneud ond gwneud tas yn y cae ac ar dalcen y das honno y gwanwyn dilynol yr oedd y nyth. Ar ôl i'r gwair oedd yn y tŷ gwair orffen, yr oedd yn rhaid dechrau cario'r das adra i fwydo'r anifeiliaid. Ac o! Y llawenydd pan welsom fod y cywion bach wedi hedfan cyn i'r das orffen....

Y mae'r gors yr oeddwn yn sôn amdani [Gors Wylt] yn le da iawn am flodau gwylt hefyd.

Brenhines y Weirglodd (Meadow Sweet)

Llysiau'r Angel (Wild Angelica)

Tafod yr Wydd (Sneeze Wort)

Pen Ddu (Marsh Cudweed)

Ffromlys (Balsam)

*Llysiau'r Llaeth (Milkwort)**

*Mel y Gweunydd (Red Rattle)**

*Robin Rags (Ragged Robin)**

*Gwaetha'r modd, mae *, sef y tri dwytha, wedi diflannu o'r gors yma erbyn hyn...."*

O ysgrif Cassie Hughes

Dyma'r môr heddiw 30 Rhagfyr 2015. Roedd 'na donnau anferthol.
Gwyn Williams

**Dwy noson gyda'r
Athro Emeritus
Gareth Wyn Jones
i drafod y testun**

**NEWID HINSAWDD:
y storwm berffaith**

Sgwrs 1: 4 Chwefror
"Y Broblem"

Sgwrs 2 18 Chwefror
"Datrusiad?"

**Canolfan Bro Llanwnda,
Felinwnda, ger Caernarfon**
manylion y ganolfan a map yma:
www.canolfanbrollanwnda.com
paned ar y diwedd drwy roddiad bychan
£2wrth y drws/cychwyn am 7.30
Elw at yr Ysgol Feithrin Leol

Llifogydd ddechrau Ionawr

Afon Gwyrfai wedi gorlifo i'r fforddger Sarn dwr Garw, rhwng Llanfaglan a'r Bontnewydd
Elin Williams

Mae sawl cerflun yn y parc yn Llanelwy gan gynnwys y dyfrgi yma, lleoliad addas iawn heddiw !
Rhagfyr26 Alun Williams

Effaith llanw uchel, Tynnais y llun tua awr ar ol y llun gwreiddiol [chwith] Alun Williams

Morfa Dinlle Breda Jones

Trawsfynydd Keith O'Brien

Llifddor Morfa Dinlle ar agor Brenda Jones

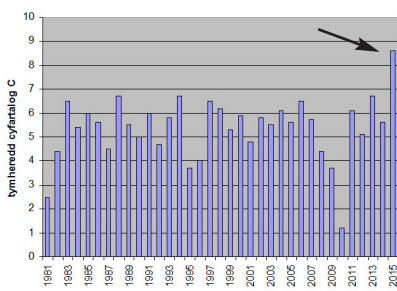

Yr allt (Porth Neigwl 2 Ionawr) yn erydu yn arw - dwr tir ydy'r drwg Anet Tomos

Be sy nesa? Meddai HJ (15 Ionawr): *Very unusual weather set-up south of the Azores. Hurricane Alex has developed there owing to the huge temperature difference between the ocean water (20C) and the upper air (-60C) being unusually cold because the jet stream has come so far south. Fideo yma*

Rhagfyr a hanner

TYMHEREDD RHAGFYR WAUNFAWR 1981-2015

Dyma ddywedodd HJ am y tywydd ym mis Rhagfyr tua diwedd y mis hwnnw: *I've just looked back at my December records since 1994 when I came to Waunfawr. This December is already the wettest with 304mm so far, beating the 299mm in December 2000.*

It's going to be by far the mildest December I've ever recorded, so far the mean is 8.8C, previous mildest were 6.7C both 1994 & 2013. This is extraordinary, to surpass previous Decembers by 2.1C. I know we use the word unprecedented too lightly, but that figure is truly unprecedented. Going back through all my records to 1976, living in various places, I can't find a wetter December, or any other December mean above 6.7C, which makes this 8.8C absolutely incredible.

HJ

Mae'r graff yn dangos ffrwyth 34 mlynedd o gofnodi. Sylwch ar y golofn ar gyfer eleni (saeth)

Mae'r Bwletin yn agosau at y canfed rhifyn. Rydym yn gobeithio nodi'r achlysur gyda rhai newidiadau. Oes gennych sylwadau am y Bwletin. Beth sydd yn dda am y Bwletin a beth yw'r ffeileddau. Sut hoffech chi weld Prosiect Llen Natur yn datbygu? Cysylltwch drwy ebost: lennatur@yahoo.com

Llifogydd Kilvert

24 January 1872.... Came home in a wild storm of rain. Will the land ever be dry again. All the low-lying meadows are wastes of wan waters and dreary pools. The land is sodden with wet. A waterspout of rain burst in the night about midnight and the Dulas and Cwmythog brook are in full roar, rushing through the dark with a wild strange stormy foam light. Something very extraordinary must have happened in the hills last night. A waterspout must have burst, or a sudden deluge of rain must have fallen. The Cwmythog Brook burst its banks and came through the lower house, in at the back door and out the front. Mrs Williams said she had only known this happened once before since they had lived there....

The same thing happened at Wern Vawr [sic], and that the Lower Bettws, and at Lower Cabalva... when the servants came down in the morning they suddenly found themselves up to their middles in water. Happily a great proportion of the flood escaped into the cellars or they thought the rooms might of been filled and the windows been blown out by the pressure of the water. A thick deposit of yellow mud was left upon the carpets.

Dyddiadur Francis Kilvert

Rhagfyr 2016 - mwynder digynsail

Arwydd o fwynder

(hyd yma 'de!) y gaeaf cynnar hwn: heddiw, ddydd Llun 14eg o Ragfyr, 2015 - Cenin Pedr a'i flodyn wedi agor yn yr ardd yma. Nifer o benau blodau eraill ar fin agor. Cynharaf erioed i mi yn y fan hyn o ryw 10 diwrnod. Math cynnar ydyn nhw, cofia, 'Rijnveld's Early Sensation'. Mae y rhain yn blodeuo (yn ôl cwmni deJager, sydd yn 'i gwerthu nhw) Chwefror i Fawrth a hyd yn oed '*often as early as late January*' Ond fel rheol, tros y degawd dwytha, mae nhw wedi blodeuo yma rhwng 24/12 ac wythnos gyntaf Ionawr. Mae gen i lun yn rwla o rai yn 'i bloda ac eira hyd at hanner ffordd i fyny 'i coesa nhw. Dwi'n 'i tyfu nhw fel ryw gymaint o gymorth i gacwn (*Bombus terrestris* fel arfer) cynnar, sydd fel rheol i'w gweld y ffordd hyn ddechrau Ionawr

Adroddiadau o eirysiau yn 'i blodau hefyd yma ac acw. Ac mae gen innau rywfaint o friallu hefyd yn 'i blodau- ond mae briallu wedi colli'r plot ers blynyddoedd 'dwi'n ama, ac yn blodeuo pob sut. Rhai cynhenid ydi y rhain i fod, ond 'does wybod nagoes.

Aled Jones

Cofnod cyntaf y Calan

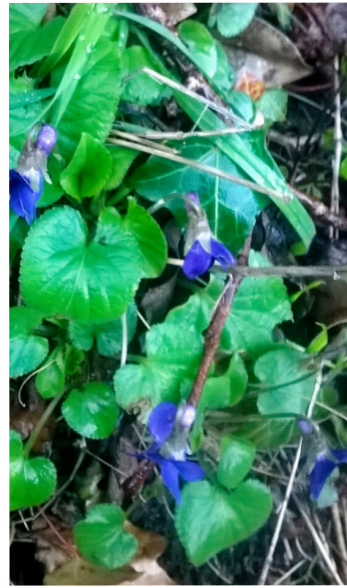
Yng ngholofn y Country Diary y Guardian 1 Ionawr 2016: *A month ago we had a frost, and it looked as if the hazel leaves were about to fall, but since then, winds from Africa have dominated, conveying unseasonable migrant moths to the south*

coast [diwedd Tachwedd mae'n debyg 2015] – including the crimson speckled [Llun RJ], *Spalding's dart* (second ever in Britain) and *striped hawkmoth* – and the first UK narrow shieldbugs (*Mecidea lindbergi*)....

Ychwanegodd RJ: Welish i rhain yn y Sahara eleni [2015] hefyd, ym Mis Mai - chydig filltiroedd i'r de o Guelmim

Mae yna symyd mawr am y gogledd - gwylwch!

Fioledau cynnar Efenectyd

Doedd dim cymaint o syndod gweld Cenin Pedr a Briallu yn ardal Rhuthun ddydd Nadolig ond pan ddywedodd fy chwaer-yng-nghyfraith, Rhian, fod fioledau ger ei chartref ym Mhwllglas roedd rhaid mynd i'w gweld. Yn wir roeddynt reit drwchus ar y clawdd ar y ffordd Efenectyd.

Lun Roberts

Fioledau pêr, *Viola odorata*, ydyn nhw. Mae'n braf cael gweld rhai glas, fel arfer mae ganddyn nhw flodau gwyn. Mae ganddyn nhw sepalau pwl (*blunt*) ac mae gan *Viola riviniana* sepalau pigfain, ac mae'r dail yn fwy (*larger and more rounded*).

Wendy McCarthy

Mae yna un cofnod digon cyffredinol yn y Tywyddiadur am fioledau ym mis Rhagfyr gan Angela Brazil, yn y Llandudno, Colwyn Bay and District Field Club Proceedings 1923-24 "...flowers may continually be plucked out of season, foxglove, scabrous [sic.] hawkweed, herb-robert, campion, ground ivy, hemp agrimony and dog violet making a unique, yet not uncommon, Christmas bouquet".

Ymwelwyr Nadolig o'r de

Cornifrons ulceratalis which normally frequents the Canary Islands, Portugal and Greece, but which has just turned up in moth-watchers' traps all along England's south coast. *Syncopacma polychromella*, normally an inhabitant of the Mediterranean and the Middle East, and the Levant Blackneck, from north Africa. They have made only a few previous visits to the UK until this winter, when dozens of sightings were recorded. Meddai Robin McKie, "The really incredible feature about these recent forays to our shores is that they have occurred in winter, thanks to strong southerly winds and extremely mild conditions."

Cachgi bwm Dydd Calan

Norfolk 1 Ionawr 2016: "I was so shocked I looked round for someone to receive the instantaneous and extraordinary tidings: a bumblebee at New Year!....my earliest-ever bumblebee of any species is 28 January 2012: a whole month later than this one" Mwy yma

... a gweision nieidr ym mis Tachwedd

Swydd Leitrim 1 Tachwedd 2015: *On November 1st we were amazed to see two types of dragonfly in the garden. There are a lot of small insects and hoverflies about, too, and the bees are busy in and out of the hives...* Mwy yma Helen, Rossinver, Co Leitrim (Irish Times)